

Małgorzata Wideł-Ignaszczak

Rosyjski przekład Kwiatków Jana Pawła II – problemy komunikacji interkulturowej

Acta Neophilologica 16/1, 237-246

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Małgorzata Widel-Ignaszczak

Instytut Filologii Słowiańskiej

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ROSYJSKI PRZEKŁAD *KWIATKÓW JANA PAWŁA II* – PROBLEMY KOMUNIKACJI INTERKULTUROWEJ

Key words: *The Little Flowers of John Paul II*, the Polish – Russian translation, intercultural communication, religious language

Tytuł analizowanej w niniejszym artykule pozycji nawiązuje do książki Henri’ego Fesqueta o Janie XXIII – *Kwiatki dobrego papieża Jana*. Na rynku polskim ukazało się wiele zbiorów anegdot o papieżu Wojtyłe, jednak w przypadku analizowanej książki chodzi o zupełnie inne „kwiatki” – o fioretti, które od czasów świętego Franciszka funkcjonują jako, w pewnym sensie, nowy gatunek literacki. „Fioretti to »opowieści z duszą«. Ich prawdziwe bogactwo polega na tym, że uchylają drzwi do tajemnicy człowieka, o którym mówią” – pisze w przedmowie do *Kwiatków Jana Pawła II* Janusz Poniewierski¹.

W omawianym tekście znalazły się opowieści, które mogą wzruszyć, stać się źródłem zadumy, a także żarty, które są świadectwem ogromnego dystansu Karola Wojtyły do samego siebie i do funkcji, którą przyszło mu pełnić. Język KJPII jest swoistym zderzeniem języka *sacrum* i *profanum* – świadczy o tym, z jednej strony, bogactwo leksyki religijnej, jaka na kartach książki się pojawia, a z drugiej – wyrażen potocznych związanych z działalnością Papieża Polaka².

Metropolita Tadeusz Kondrusiewicz pisze o Papieżu: „В своем общении с людьми, особенно с молодежью, он очень часто находил меткие, точно соответствующие моменту, слова и выражения, которые мгновенно разряжали обстановку и вызывали необыкновенное воодушевление у слушателей”³. Celem niniejszego artykułu jest analiza, na ile ten niezwykły talent Papieża zdołano oddać w przekładzie na język rosyjski.

¹ J. Poniewierski, *Przedmowa*, w: J. Poniewierski, J. Turnau (red.), *Kwiatki Jana Pawła II*, Kraków: Znak 2003 [dalej: KJPII], s. 5.

² Mówi o tym np. opowieść apokryficzna, w której Papież zwrócił się do odwiedzającego go przyjaciela z Polski: „Poczekaj tu na mnie, muszę trochę popapieżyc” (ibidem).

³ Т. Кондрусевич, *Заключительное слово*, w: Я. Поневверский, Я. Турнау (ред.), *Цветочки Иоанна Павла II*, пер. Г.Э. Яжгин, Москва: Издательство Францисканцев 2007, s. 155.

Podstawowym kryterium oceny przekładu w aspekcie komunikacji międzykulturowej jest określenie adresata przekładu, ponieważ w istotny sposób wpływa on na jakość samego przekładu. Przekład rosyjski ukazał się w 2007 roku nakładem Wydawnictwa Franciszkanów w Moskwie. Metropolita T. Kondrusiewicz określił jego odbiorcę docelowego, pisząc, że „перевод и издание этой книги [...] поможет русскому читателю полнее раскрыть образ Великого Понтифика-славянина”⁴.

Swoiste połączenie ograniczeń języka przekładu i kultury przekładu realizuje się w tłumaczeniu literatury religijnej z języka polskiego na język rosyjski. Wzajemna relacja języka i kultury polega na tym, że:

язык – зеркало культуры, в нем отражается не только реальный мир, окружающий человека, не только реальные условия его жизни, но и общественное самосознание народа, его менталитет, национальный характер, образ жизни, традиции, обычаи, мораль, система ценностей, мироощущение, видение мира⁵.

Słuszne wydaje się zwrócenie uwagi, że język religijnej proveniencji inaczej kształtuje się na gruncie różnych języków narodowych, a w ich obrębie także na gruncie różnych konfesji. Językowi religijnemu, obok ogólnych cech stanowiących o jego istocie, przypisać można także specyficzne cechy wynikające z uwarunkowań historycznych i kulturowych terytorium, na którym się rozwijał. Rewolucja październikowa zapoczątkowała w Rosji okres sowiecki, w ciągu siedemdziesięciu lat dążono do całkowitego odcięcia się od korzeni chrześcijańskich. Niszczono obiekty sakralne lub zmieniano ich funkcję, prowadzono ateistyczną propagandę. Zofia Abramowicz zaznacza, że taka polityka władz znalazła także odzwierciedlenie w języku, dotyczy to przede wszystkim przewartościowania leksyki konfesyjnej, celowej jej archaizacji i marginalizacji; reminiscencjami okresu sowieckiego są przesunięcia semantyczne leksyki⁶, co stanowi zarazem jej cechą charakterystyczną. Zasadne wydaje się podkreślenie, że deformacja warstwy znaczeniowej wyrazów w świadomości społeczeństwa ma ogromne znaczenie z punktu widzenia współczesnych badań języka religijnego, w tym także badań translatorskich. Dopiero koniec XX wieku przyniósł zmiany w życiu społecznym i politycznym Rosji, jak również ożywienie ruchu religijnego, co pociągnęło za sobą zmiany w języku.

[W]ypowiedzi dyskursu religijnego oscylują między biegunem tradycji, zamknięcia w ramach ustalonych i ustabilizowanych środków (będących wyrazistymi znakami sakralizacji tekstu, ale też znamieniem skostnienia, anachroniczności i dystansu w odniesieniu do innych sfer społecznej komunikacji) a biegunem współczesności, otwarcia na różnorodne sfery komunikacji świeckiej, a więc desakralizacji⁷

– zauważa Maria Wojtak. Rosyjski język religijny proveniencji katolickiej charakteryzuje się znaczną liczbą egzotyzmów i oprócz tego „mamy często do czynienia z przenoszeniem leksemów świeckich na określenie realiów religijnych, stosowanie jednostek

⁴ Ibidem.

⁵ С.Г. Тер-Минасова, *Язык и межкультурная коммуникация*, Москва: Слово/Slovo 2008, s. 14.

⁶ Z. Abramowicz, *Język rosyjski u schyłku drugiego tysiąclecia chrześcijaństwa*, Studia Wschodniosłowiańskie 2001, 1, s. 111.

⁷ M. Wojtak, *Styl religijny we współczesnej polszczyźnie*, Stil 2006, 5, s. 142.

leksykalnych wyrażających wartościujący stosunek do prezentowanych problemów religijnych, czyli manifestujących swój stosunek do tematyki religijnej”⁸.

Obecność katolicyzmu w Rosji zdołała w pewnym stopniu oprzeć się kilkudziesięcioletniej przymusowej ateizacji prowadzonej w Związku Radzieckim, która przyniosła jednak likwidację Kościoła katolickiego jako instytucji życia publicznego. Takie zakreślenie tła historycznego oraz społeczno-kulturowego pomaga zrozumieć dzisiejszy stan języka religijnego katolików w Rosji. Procesy zachodzące w rosyjskich społecznościach katolickich wskazują wyraźnie kierunek dalszych przemian kulturowych i narodowościowych. Ewolucja tamtejszego Kościoła katolickiego obrządku zachodniego oparta jest obecnie na współczesnym języku rosyjskim. Doniosłość powiązania języka i szeroko pojmowanej kultury była podkreślana przez wielu językoznawców. To powiązanie ma też swoje reperkusje w jednej z dziedzin, gdzie aktualizuje się związek języka i kultury – w przekładzie.

Autorka niniejszego artykułu stawia sobie za cel zbadanie sposobów przekazu słownictwa religijnego z języka polskiego na język rosyjski w utworze *Kwiatki Jana Pawła II*. Za punkt wyjścia należy obrać jednak perspektywę komunikacji międzykulturowej, gdyż tekst wyjściowy skierowany jest do odbiorców, którzy w znakomitej większości należą do kręgu konfesji rzymskokatolickiej, natomiast przekład skierowany jest do rosyjskich katolików – przedstawicieli mniejszości religijnej w swoim kraju. Wnikliwa analiza konfrontatywna jest niezbędna także ze względu na społeczno-kulturowe aspekty funkcjonowania słownictwa religijnego w Rosji.

Aby adekwatnie pokazać zagadnienia przekładu leksyki religijnej z języka polskiego na język rosyjski, należy uwzględnić typ badanego tekstu. Założenie badawcze determinuje fakt, że ekscerpcji nie są poddane izolowane jednostki leksykalne w ujęciu genetycznym bądź etymologicznym. Potraktowane zostały one jako jednostki systemu pojęć religijnych, jako jednostki konstytuujące język religijny, a tekst *Kwiatków* stanowi korpus kontekstowy ujawniający warunki ich funkcjonowania i konstruowania ekwiwalencji przekładowej. Pojęcie systemu przyjęto w rozumieniu Ryszarda Tokarskiego – jako termin, który „uwzględnia zarówno konkretne elementy językowe właściwe danemu poziomowi języka, jak też odkrywa wzajemne zależności między tymi elementami istniejące”⁹.

Na podstawie analizy ekwiwalencji przekładowej terminologii religijnej wyekscerpowanej z dwutekstu potwierdzono wysoką częstotliwość zgodności formalnej między denotatami i denotantami:

- arcybiskup – *архиепископ*,
- biskup – *епископ*,
- duszpasterz – *пастырь*,
- hierarcha – *иерарх*,
- kardynał – *кардинал*,
- religijny – *религиозный*,

⁸ G. Skowrońska-Placynta, *O języku religijnym w prawosławiu rosyjskim*, w: Z. Adamek, S. Koziara (red.), *Od Biblii Wujka do współczesnego języka religijnego*, Tarnów: Biblos 1999, s. 215.

⁹ R. Tokarski, *Struktura pola znaczeniowego (studium językoznawcze)*, Warszawa: PWN 1984, s. 10.

- pobożny – *набожный*,
- krzyż – *крест*,
- ołtarz – *алтарь*.

Wysoka częstotliwość użycia w tekście rosyjskim identycznych jak w języku polskim środków przekazu terminów religijnych wskazuje na bardzo częste zastosowanie substytucji w procesie tłumaczenia leksyki religijnej. Substytucja staje się skutecznym sposobem osiągnięcia ekwiwalencji tylko wtedy, gdy jej zastosowanie nie wnosi do tekstu przekładu niepożądanych elementów dla systemu leksykalnego i/lub struktury języka¹⁰. Oczywiście prymarnie jest to wynikiem bliskości i pokrewieństwa języka oryginału i języka przekładu, jednak, jak się wydaje, można wyciągnąć wnioski szerszej natury dotyczące przekładu właśnie leksyki religijnej, pojmowanej jako ustrukturyzowany system terminologiczny. Warunkiem wykorzystania substytucji jest obecność w systemie leksykalnym ekwiwalentów formalnych, wypracowanych już w społeczności rosyjskich katolików.

Bariery językowe i kulturowe w tekście przekładu pokonywane są za pomocą licznych transformacji gramatycznych oraz leksykalnych, a ich celem jest zrozumiałość i akceptowalność tekstu przez jego odbiorców sekundarnych. Zjawiska takie ilustruje poniższy materiał tekstowy:

- piuska – *круглая епископская шапка, круглая шапка* (peryfrazja),
- katecheta – *священник, который преподавал катехизис* (peryfrazja),
- purpurat – *кардинал* (konkretyzacja),
- ordynariusz diecezji – *епископ* (generalizacja),
- proboszcz-infułat – *настоятель* (generalizacja),
- proboszcz – *настоятель* (generalizacja),
- pielgrzymka – *паломническая поездка, визит, паломничество, зарубежная поездка* (przekład przybliżony/generalizacja).

W świetle zagadnień komunikacji międzykulturowej niezwykle ważna jest konstatacja, że użycie transformacji wywołane jest często strategią tłumacza w kierunku adaptacji bądź egzotykcji tekstu. Na podstawie analizy leksyki religijnej *Kwiatków* w konfrontacji przekładowej należy stwierdzić, że język przekładu cechuje znaczna liczba zapożyczeń leksykalnych, barbaryzmów, przykładowo:

- proces beatyfikacyjny – *беатификационный процесс*,
- pontyfikat – *понтификат*,
- kuria – *курия*,
- prałat – *прелат*,
- biskup sufragan – *епископ-суффраган*,
- prymas – *примас*,
- dominikanin – *доминиканец*.

Sygnaly obcości w tekście przekładu wynikają z jego językowej i kulturowej wtórności. Podstawową cechą analizowanego przekładu, wywołującą odczucie obcości, jest

¹⁰ M. Mocarz, *Предикативы лексикальные в конfrontации переводческой (на материале польских переводов прозы русской XIX–XX в.)*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2006, s. 106.

odmienność religijna konfesji katolickiej (utożsamianej z kulturą języka wyjściowego) i prawosławnej (utożsamianej z kulturą języka docelowego)¹¹.

Podsumowując analizę, należy stwierdzić przewagę adaptujących sposobów tłumaczenia, choć zdarzają się także leksemy tłumaczone zarówno z użyciem egzotyzmu, jak i za pomocą adaptujących sposobów tłumaczenia, np.:

- wizytacja – *визитация* (egzotyzm),
- wizytacja – *пастырский визит* (ekwiwalent funkcjonalny),
- wizytacja – *визитация + каноническое посещение епископом приходов епархии* (прим. ред.) (egzotyzm + przekład peryfrastyczny w przypisie).

Na kartach *Kwiatków* czytelnik ma do czynienia ze swoistym spotkaniem języka *sacrum* i języka *profanum*. Na podstawie wyników analizy leksykalnej systemu terminów proveniencji religijnej w tym utworze ustalono, że tłumacz wykazał się szczególną dbałością o ekwiwalencję denotacyjną, terminologiczną oraz sytuacyjną. Inaczej jest w przypadku analizy całych fragmentów tekstu zawierających język ogólny lub jego odmianę funkcjonalno-stylistyczną i traktujących o sprawach dotyczących życia i działalności Jana Pawła II – nie zawsze bezpośrednio związanych ze sferą religii. Zauważyć można problemy tłumaczeniowe, których rozwiązanie nie jest możliwe ze względu na uwarunkowania językowo-kulturowe lub brak odpowiednich kompetencji tłumacza. Szczególnie interesujące wydają się następujące kwestie zaobserwowane podczas analizy przekładu KJPiI:

1. Kwestia adresatów

Kiedyś Karol Wojtyła przyjechał z wizytacją do jednej z podhalańskich parafii. W progu kościoła przywitała go jakaś góralka: „Eminencyjo, najprzystojniejszy Księżu Kardynale”. A on na to: „No, coś w tym jest” [KJPiI 99].

Stworzenie równoznacznego treściowo przekładu wymaga nie tylko aktywowania wiedzy językowej, ale także specjalistycznej – dotyczącej kultury, religii, czyli pojęć swoistych dla danej dziedziny oraz istniejących między nimi relacji, które każdy język wyraża na swój sposób. Znajomość konwencji tekstowych języka kultury docelowej stosowanych w opisie zjawisk religijnych przesądza o adekwatności przekładu¹².

Na kartach *Kwiatków* występują adresatywy, które odnoszą się do Istoty Transcendentnej, np. „Panie” – *Госноду*, przetłumaczone zazwyczaj za pomocą ekwiwalentu uzualnego, ale bardziej interesujący jest bogaty materiał dotyczący zwracania się do członków duchowieństwa, szczególnie stojącego bardzo wysoko w hierarchii kościelnej. Zwroty typu „proszę księdza” tłumaczone są na ogół zaimkowo lub za pomocą transformacji, np. konkretyzacji: „proszę księży” – *семинаристы*, natomiast dla wyższych hierarchów są zarezerwowane szczególne formy adresatywne:

¹¹ R. Lewicki, *Obcość w odbiorze przekładu*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2000, s. 46.

¹² Z. Berdychowska, *Termin w przekładzie*, w: M. Piotrowska (red.), *Język trzeciego tysiąclecia III*, t. 2: *Konteksty przekładowe*, Kraków: Tertium 2005, s. 124.

- Księżę Kardynale – *Ваше Высокопервоосвященство*,
- Wasza Świątobliwość – *Ваше Святейшество*,
- Ojciec Święty – *Святой Отец*,
- Jego Ekscelencjo – *Ваше Высокопервоосвященство*,
- Wasza Eminencjo – *Ваше Первоосвященство*,
- proszę Księdza Kardynała – *Ваше Первоосвященство*.

Analizując przekład form adresatywnych na podstawie relacji panujących pomiędzy uczestnikami interakcji przedstawionych w oryginale, biorąc pod uwagę kontekst wypowiedzi oraz charakterystykę osób mówiących – ich wiek, status, pozycję społeczną, wykształcenie – zauważamy, że między osobami świeckimi i duchownymi w tekście przekładu wytworzony jest niejako większy dystans za pomocą stylistycznie nacechowanych zwrotów adresatywnych. Jest to zgodne z duchem bardziej surowej i formalnej niż rzymska tradycja prawosławnej.

2. Styl potoczny

Historię tę opowiedział ojcu Leonowi biskup siedlecki Wacław Skomorucha. Latem 1965 roku zmarł biskup Czajka z Częstochowy. Metropolita krakowski przyjechał na pogrzeb niemal w ostatniej chwili. Witając się ze zgromadzonym episkopatem, pominął jakoś biskupa z Siedlec. Rychło jednak się spostrzegł, zawrócił i rzekł:
– Świnia jestem, nie przywitałem Księdza Biskupa! [KJPII 94].

Według Jerzego Bartmińskiego, „stylowi potocznemu przysługuje walor naturalności, pierwszego języka człowieka. Jest to styl, który ujmuje świat z punktu widzenia konkretnego człowieka, jego elementarnego, »codziennego«, egzystencjalnego doświadczenia»¹³. Językiem religijnym jest zarówno język ksiąg liturgicznych, jak i język swobodnych wypowiedzi na temat wiary¹⁴. W *Kwiatkach* oficjalny język religijny i język potoczny przenikają się, przybliżając czytelnikowi osobę Papieża – Człowieka – Świętego.

Potoczny język religijny w przekładzie natomiast najczęściej nie znajduje odzwierciedlenia – nawet w ramach gatunku, jakim są „fioretti”, tłumacz rzadko decyduje się na włożenie w usta Papieża potocznych słów, np.:

Czasami miałbym ochotę wypuścić się na Rzym, ale nie mam grosza w kieszeni... Kardynałowie to także **dziady**... Oni także mają płótno w kieszeni... [KJPII 131].

Иногда мне хочется погулять по Риму, но у меня в кармане ни гроша, Кардиналы тоже **нищие**, у них тоже в карманах ветер свистит¹⁵.

¹³ J. Bartmiński, *Styl potoczny*, w: J. Anusiewicz, F. Niecekula (red.), *Potoczność w języku i kulturze*, Język a Kultura 1992, nr 5, s. 45.

¹⁴ M.D. Nowak, *Świadectwo religijne. Gatunek – język – styl*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2005, s. 144.

¹⁵ *Цветочки Иоанна Павла II*, ред. Я. Поневерский, Я. Турнау, пер. Т.Э. Якжин, Москва: Издательство Францисканцев 2007 [dalej: ЦИПП], s. 132.

Kolejny przykład jest tym bardziej interesujący, że przedstawia potoczne określenie osób duchownych – w swoistym slangu osoby konsekrowane nazywają siebie „czarnymi”:

W Paryżu na spotkaniu z siostrami zakonnymi zwlekał z wejściem na podium. **Czarni** w tyle szumieli, dawali znaki, wykonywali gwałtowne ruchy [KJPII 131].

Ta nazwa potoczna została przetłumaczona jako *представители клира*. Należy podkreślić, że wielki słownik objaśniający języka rosyjskiego nie podaje żadnego kwalifikatora stylistycznego dla tego słowa, przedstawia go jako synonim słowa duchowieństwo: „клир, -а; м. [греч. κλήρος – жребий, удел] в христианской церкви: совокупность священнослужителей и церковнослужителей; духовенство”¹⁶. Również rosyjski słownik specjalistyczny leksyki religijnej pod redakcją G.N. Sklarewskiej¹⁷ oraz słownik L.N. Mitrochina¹⁸ nie podają w hasłach odnośnika świadczącego o potocznym odcieniu tego słowa.

Koloryt wypowiedzi nie został przeniesiony do tłumaczenia również w poniższym przykładzie:

- ubrany po księżemu [KJPII 131]
в одежде священника [ЦИПИИ 132].

Brak oddania w tym fragmencie potocznego wydźwięku osiągniętego za pomocą przysłowka „po księżemu” można tłumaczyć także ogólną tendencją do zamieniania przymiotników i przysłówek religijnych konstrukcjami z rzeczownikami – czego dowiodła analiza leksykalna.

Wyjątkiem, w którym styl potoczny przejawia się w sposób jednoznaczny, są poniższe przykłady, w których zastąpienie elementów potocznych neutralnymi spowodowałoby brak efektu humorystycznego, co doprowadziłoby do braku ekwiwalencji sytuacyjnej, a także niezrozumienia sensu anegdoty:

Świnia jestem, nie przywitałem Księdza Biskupa! [KJPII 94].

Какая же я свинья! Не поздоровался с Вашим Первоосвященством! [ЦИПИИ 95].

Stary, jaki ty jesteś obkuty [KJPII 61].

Старик, ты так подкованн! [ЦИПИИ 63].

3. Dialekt

Stary góral opowiadał: „Kardynał Karol Wojtyła chodził w góry. Nikt nawet nie wiedział, kto on jest, bo się nie przedstawił, no ale zawsze się rano na Rusinowom Polanę do kaplicy i kie był na Rusinowej, to zachodził hań zawsze do babki Kobylarecyk” [KJPII 113].

¹⁶ *Большой толковый словарь русского языка*, ред. С.А. Кузнецов, Санкт-Петербург: Норинт 2004, s. 433.

¹⁷ *Словарь православной церковной культуры*, ред. Г.Н. Скляревская, Москва: АСТ Астрель 2007, s. 189–190.

¹⁸ *Христианство. Словарь*, ред. Л.Н. Митрохин, Москва: Издательство Республика 1994, s. 229.

Об этом рассказывал старый гураль: «Кароль Войтыла ходил по горам. Никто не знал, кто он, потому что он не представлялся, но каждое утро приходил на Русинову Поляну в часовню. И когда он был на Русиновой Поляне, то всегда заходил к бабке Кобылярчик» [ЦИПИ 113].

Cechy fonetyczne dialektu góralskiego pominięto w samej wypowiedzi, jednak tłumacz po części skompensował to, nazywając egzotycznie autora wypowiedzi. Zamiast słowa *горец* – *житель гор* wprowadził do tekstu przekładu jednostkę leksykalną nie występującą w języku rosyjskim – barbaryzm *гураль*. Jediną cechą niższego stylu (ale nie dialektu) w samej wypowiedzi jest użycie w tłumaczeniu słowa *бабка* – które może znaczyć „1. разг.-сниж. = бабушка”, lub w drugim również potocznym znaczeniu „2. разг. знахарка, ворожея”¹⁹.

Z kolei w poniższym fragmencie znajduje się stylizacja wypowiedzi Papieża na gwaraę śląską. Z powodu choroby Papież nie mógł pojechać do Gliwic. Odwiedził jednak to miasto ostatniego dnia swojej wizyty w Polsce i w ten sposób zwrócił się do zebranych:

Ja bym z takim papieżem nie wytrzymał – powiedział. – Ma przyjechać, nie przyjeżdżo, potem znowu ni ma przyjechać – przyjeżdżo [KJPII 148].

W tłumaczeniu mamy do czynienia z amplifikacją – dzięki czemu opisowo podana jest informacja na temat stylu wypowiedzi papieskiej:

Я бы не выдержал такого Папу, – сказал он **на местном наречии**. – Когда он должен приехать – не приезжает, когда не должен – приезжает [ЦИПИ 148].

4. Gra słów

Pielgrzymi zgromadzeni w Elblągu przerywali Ojcu Świętemu często i głośno. Jan Paweł to skomentował: „Ktoś się raz pomylił i zamiast wołać: »niech żyje papież«, zaczął wołać: »niech żyje łupież«. Ja was do tego nie zachęcam”. Kiedy krzyczano doń: „Witaj w Licheniu”, stwierdził: „Myślałem, że mówicie: »Witaj, ty leniu«” [KJPII 148].

Papież, jako erudyta, w celu wzmocnienia efektu humorystycznego swoich wypowiedzi stosował także grę słów. Widać to w powyższym fragmencie. W tłumaczeniu pozostawiono cytaty – oryginalny tekst polski oraz objaśniono grę słów w przypisach:

- „Niech żyje papież” – „Niech żyje łupież” – «Да здравствует Папа» – «Да здравствует перхоть» [ЦИПИ 148],
- „Witaj w Licheniu” – »Witaj, ty leniu«” – «Приветствуем тебя в Лихене» – «Приветствуем тебя, ты лентяй» [ЦИПИ 148].

W tekście przekładu paratekst w postaci przypisu pojawia się także w innym miejscu, gdzie gra słów oparta jest na polisemii w języku polskim i nie jest możliwa do przetłumaczenia za pomocą środków systemowych:

¹⁹ С.А. Кузнецов, op. cit., s. 54.

Nic na to nie poradzimy, że się lękamy o Waszą Świątobliwość. – Ja też – odpowiedział Papież – niepokoję się o swoją świątobliwość [KJPII 141].

Что же мы можем поделать, если мы беспокоимся о Вашем Святейшестве. – Вот именно. Я тоже беспокоюсь о своем святейшестве, ответил Папа [ЦИПИИ 141]. Папа использует двойное значение польского слова «świętobliwość» – «Святейшество» и «святость» (прим. ред.) [ЦИПИИ 141].

Podsumowując, należy stwierdzić, że bardzo trudno jest przekazać w języku rosyjskim wszystkie niuansy zawarte w analizowanym utworze – o ile na poziomie leksykalnym, poziomie terminologii religijnej można zaobserwować ekwiwalencję, to na poziomie sytuacyjnym zauważa się straty w warstwie nie tyle denotacyjnej, co stylistycznej. Związane jest to niewątpliwie z problemami komunikacji interkulturowej. Tłumaczona literatura katolicka stawia sobie za cel nie tylko, tak jak w przypadku każdego innego przekładu, umożliwienie percepcji tekstu obcojęzycznego, ale także stworzenie za pomocą określonych strategii translatorskich korpusu rosyjskiej terminologii religijnej charakterystycznej dla konfesji katolickiej, jak również języka bezpośrednio związanego z codziennym życiem wierzącego. Czynniki językowe determinujące przekład pojętej terminologicznie leksyki religijnej stanowią źródło problemów, jednakże przy odpowiedniej wiedzy językowej i translatorskiej, przy zastosowaniu odpowiednich strategii i procedur są one możliwe do rozwiązania. Znacznie trudniej rozwiązuje się problemy w tłumaczeniu wynikające z uwarunkowań pozajęzykowych, do których należą wiedza fachowa (np. teologiczna) oraz wiedza kulturowa²⁰.

Bibliografia

Źródła

Poniewierski, J., Turnau, J. (red.) (2003). *Kwiatki Jana Pawła II*. Kraków: Znak.

Поневерский, Я., Турнау, Я. (ред.) (2007). *Цветочки Иоанна Павла II*. Пер. Т.Э. Якжин. Москва: Издательство Францисканцев.

Оpracowania

Abramowicz, Z. (2001). *Język rosyjski u schyłku drugiego tysiąclecia chrześcijaństwa*. Studia Wschodniosłowiańskie 1, s. 107–114.

Bartmiński, J. (1992). *Styl potoczny*. W: J. Anusiewicz, F. Nieckula (red). *Potoczność w języku i kulturze*. Język a Kultura 5, s. 37–54.

Berdychowska, Z. (2005). *Termin w przekładzie*. W: M. Piotrowska (red.). *Język trzeciego tysiąclecia III. T. 2: Konteksty przekładowe*. Kraków: Tertium, s. 119–129.

Lewicki, R. (2000). *Obcość w odbiorze przekładu*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.

Moczar, M. (2006). *Predykatory leksykalne w konfrontacji przekładowej (na materiale polskich przekładów prozy rosyjskiej XIX–XX w.)*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

Nowak, M.D. (2005). *Świadectwo religijne. Gatunek – język – styl*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

²⁰ Por. Z. Berdychowska, op. cit., s. 127.

- Poniewierski, J. (2003). *Przedmowa*. W: J. Poniewierski, J. Turnau (red.). *Kwiatki Jana Pawła II*. Kraków: Znak, s. 4–6.
- Skowrońska-Płaczynka, G. (1999). *O języku religijnym w prawosławiu rosyjskim*. W: Z. Adamek, S. Kozłara (red.). *Od Biblii Wujka do współczesnego języka religijnego*. Tarnów: Biblos, s. 214–220.
- Tokarski, R. (1984). *Struktura pola znaczeniowego (studium językoznawcze)*. Warszawa: PWN.
- Wojtak, M. (2006). *Styl religijny we współczesnej polszczyźnie*. *Stil* 5, s. 139–146.
- Кондрусевич, Т. (2007). *Заключительное слово*. W: Я. Поневверский, Я. Турнау (ред.). *Цветочки Иоанна Павла II*. Пер. Т.Э. Яжжин. Москва: Издательство Францисканцев, s. 155–156.
- Кузнецов, С.А. (ред.) (2004). *Большой толковый словарь русского языка*. Санкт-Петербург: Норинт.
- Мечковская, М.Б. (1998). *Язык и религия. Лекции по филологии и истории религий*. Москва: Издательско-торговый дом „Гранд”.
- Митрохин, Л.Н. (ред.) (1994). *Христианство. Словарь*. Москва: Издательство Республика.
- Склярская, Г.Н. (ред.) (2007). *Словарь православной церковной культуры*. Москва: АСТ Астрель.
- Тер-Минасова, С.Г. (2008). *Язык и межкультурная коммуникация*. Москва: Слово/Slovo.

Summary

Russian Translation of *Kwiatki Jana Pawła II* – the Problems of Intercultural Communication

The article is an analysis of selected aspects of translation of the book *Kwiatki Jana Pawła II* [*The Little Flowers of John Paul II*] – a collection of stories and anecdotes showing the events from the life of Karol Wojtyła – Pope John Paul II – into the Russian language. The analysis is undergone manners of evocation of a particular, intended by the addressee effect of communication in a certain socio-cultural situation in Russia.